

modern orvostudomány tudatosítsa J. Delay axiómáját, amely szerint „műszerezettség nélkül az orvosi tevékenység nem lenne mesterség, de emberség nélkül nem lenne más csak egy mesterség“.

JEGYZETEK

¹ Ionescu G.: Psihosomatică. București, 1975, 43.

² Săhleanu V.: Introducere critică în psihoanaliză. Cluj, 1972, 238, 278—283.

³ Minden a lélek. Budapest, 1942.

⁴ Desmichelle G. — Examen psychologique et accidents du travail chez les apprentis du bâtiment. (Arch.Mal.prof. 1967, vol. 28, 541—553.)

Henderson M.: The accident prove car driver does he exist? (Med.J.Aust., 1971, vol. 2, 909—912.)

⁵ Új paradigma a pszichoszomatikában? A Német Pszichoszomatikai Kongresszus 31. Munkaülése. Giessen, 1989. nov. 9—11., Orv.Httl. 1990. ápr. 14, 813—814.

SZABÓ MIKLÓS

GEDŐ JÓZSEF MAGÁNKÖNYVTÁRA

Erdélyben a XVIII. század végén és a XIX. század első felében a könyvgyűjtés már nem tekinthető rendkívüli szellemi érdeklődés megnyilvánulásának. Gedő József (1778—1855) e korban létrehozott könyvtárának tanulmányozása az erdélyi bibliofília múltjának kevésbé szokványos és kevésbé ismert, ugyanakkor feltétlenül érdekes területére vezet el. Ő nem tartozott ugyanis sem a könyvbarát gazdag főurak, művelt, vagyonos patriciusok, sem a világ tudományos és szellemi életének fejlődésével áldozatok árán is lépést tartó könyvgyűjtő értelmiségiek rétegéhez. Irodalompártoló, elpolgárosodó köznemes volt, akit haladó politikusként is számon tartottak.

I.

Abrudbányára származott székely unitárius kisnemesi család születtje. Törpebánya-részvényesként és kocsmatulajdonosként már nagyszülei és szülei is a polgárosodás útjára léptek.¹ Jogi állapota, rokoni kötelei — anyja a köznemes kénosi Sándor családból ered — és a Torda melletti Alsószentmihályfalván szerzett földbirtok azonban továbbra is a nemességhez kötötték családját.

Szülei a korabeli életfelfogást követve „előkelő“ nevelést akartak az ifjú Gedőnek biztosítani. Az unitáriusok kolozsvári főiskolájában taníttatták, magántanítót is fogadtak melléje, Kozma Gergelyt, az intézet egyik köztanítóját. Később az ugyancsak kolozsvári „királyi lyceum“ jogi

tanfolyamára írárták be. Apja 1800-ban bekövetkezett halála miatt azonban félbe kellett szakítani tanulmányait.²

Könyvgyűjtését alapvetően meghatározó szellemi fejlődésében különösen az unitárius kollégiumi tanulmányok bizonyultak sorsdöntőnek. Későbbi vallomása szerint is ebben az iskolában nyerte nemcsak „kiképzését“, hanem a „litteratura iránti olthatatlan“ szeretetét és „könyvszerzési buzgóságát“ is.³ És tegyük hozzá, a művelődési ügyek, az erdélyi valóság ügye iránti érzékenységét.

A XVIII. század utolsó évtizedében az unitáriusok kolozsvári főtanodájában — Gedő 1791—1798-ban tanult e tanintézetben — a német és francia felvilágosodás könyvtermékei mellett előszeretettel forgatták a francia forradalmat tárgyaló kiadványokat. Olvasták a forradalommal messzemenően rokonszenvező, erdélyi származású Szacsvai Sándor szerkesztette *Bécsi Magyar Kurir*-t, sőt a forradalom hivatalos lapját, a *Moniteur*-t. Ismerték, többek közt, Thomas Painnek a forradalom védelmére írt nagyhatású művét, *Az ember jogai*-t, melyet elsőként éppen az unitárius főiskola matematika és filozófia tanára, Körmöczy János fordított magyarra.⁴ Továbbá a magyar jakobinusok írásait, köztük Martinovics, akkor félelmetes „Káthéchissime“-t, melyet maga Gedő másolt be egy kiadásra szánt kéziratba⁵, amely ma ritka és értékes forrása az erdélyi forradalmi mozgalmak történetének.

Ez a környezet alakította a polgári eszmék hívévé Gedő Józsefet, akit ifjúkori barátai a francia forradalom iránti lelkesedése miatt egyszerűen „citoyen Gedő“-nek neveztek.⁶

Ámbár a francia forradalommal szembeni rokonszenvét utóbb „az ifjú elme tévedései“-nek minősítette, Gedő élete végéig hitt a polgári haladásban és a polgári erők győzelmében.⁷

Az erdélyi politikai küzdelmekben neve mégis ismeretlen. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy az erdélyi „jakobinus mozgalom“-nak, melynek résztvevője volt, nem maradtak fenn írásos nyomai. Főleg azonban azzal, hogy nem volt eléggé „elpolgárosodva“ ahhoz, hogy köznemesi osztályától elszakadva műveltségét és tehetségét nyíltan a polgári haladás szolgálatába állította volna. Mentségére esetleg csak az szolgálhat, hogy az 1790-es évek politikai küzdelmeit gyermekfővel, az 1848/1849-es forradalmat és szabadságharcot pedig aggastyánként élte meg.

De ahhoz mégsem maradt eléggé köznemes, hogy elfogadja osztálya hagyományos életmódját. Műveltségével egyébként is kimagaslott a köznemesek rétegéből. A nemzeti művelődés és irodalom pártolása a haladásért való küzdelem kevésbé veszélyes, kevésbé kompromittáló és egyben eredményesebben is járható útjának bizonyult a XIX. század eleji Erdélyben. Ezt az életutat járta „citoyen Gedő“ is.

Tudását, műveltségét a közérdek szolgálatában kívánta gyümölcösztetni. Az irodalom pártolás céljából barátaival „litteratori társaság“-ot alakított. *Magyar Aurora* néven havi közlöny kiadásának gondolata foglalkoztatta. Amikor felismerte, hogy e téren mások megelőzték, önzetlenül sietett támogatásukra. Előfizetők toborzásával, pénzdományokkal segítette az *Erdélyi Múzeum* kiadását, s általában a könyvkiadás és „nemzeti litteratura ügyét.“⁸ Kazinczy Ferencsel, Döbrentei Gáborral levelezett, tárgyalt. Ez utóbbi a *Magyar Tudós Társaság* megbízásából felkérte, hogy a bányászattal kapcsolatos „nemzeti elnevezések“-et gyűjtse össze Erdélyben.⁹

II.

Kóra ifjúságától szenvedélyes olvasó és könyvgyűjtő volt. Az első ösztönzéseket e téren magántanítójától és barátjától, Kozma Gergelytől kapta. Kortársai úgy tartották számon, mint „ritka alapos műveltségű“ férfit, aki a magyar irodalom termékei mellett eredetiben olvasta az angol, francia és német irodalom remekeit. Könyvvásárlásai kezdetben kizárólag olvasói igényei, szellemi szükséglete kielégítését szolgálták. Művelődési érdeklődése és gyakorlati foglalatossága továbbra is alapvető mozgatórugója maradt ilyen irányú tevékenységének. 1803-tól azonban kimutatható bibliofil szándéka is. Ez évtől ugyanis „magyar könyvtára teljesebbé tétel“-ben igénybe vette barátai, Kozma Gergely, majd pedig Bölöni Farkas Sándor tanácsait és összeköttetéseit is.¹⁰

Később fia, László (1819-ben született) neveltetésének elvei-gondjai is kitapinthatók könyvgyűjtésében, bár 1832-től már fia külön „theca“-járól esik szó levelezésében.¹¹ Gedő László 1841-ben meghalt, és könyvtára beleolvadt apjáéba. Ezzel magyarázható sok mű esetében másodpéldány jelenléte.

Személyes ismerőse, a történetíró Kőváry László jegyezte fel róla, hogy „minden könyvre, hírlapra“ előfizetett, és Tilsch kolozsvári könyv-árussal, illetve Burján Pál antikváriussal „minden értékes könyvet“ megküldetett.¹² Fiához 1826. március 15-én írt levelében hangsúlyozza, meghozattuk, „s meg ezután is mindent a legnagyobb munkától kezdve a legkisebbig, ha egy lap volna is, s ezt már ezelőtt tudtára adtam s általad Tilsch úrnak ezennel újból tudtára kívánom adni...“¹³

Nyilván egy enciklopédikus jellegű könyvtár kialakításához nemcsak hasonló jellegű szellemi érdeklődésre vagy szándéokra volt szükség, hanem megfelelő anyagi forrásokra is. Gedő, lett légyen aranybánya részvényes, kocsmatulajdonos és földbirtokos is, igen véges erőforrásokkal rendelkezett ahhoz, hogy bibliofilként a hírneves enciklopédikus jellegű könyvtárakat alapító főurak (pl. Batthyány, Brukenthal, a Telekiek) nyomdokaiba léphetett volna.

Szándék és megvalósítási lehetőség ellentmondása mellett is feltétlenül igaz, hogy a XVIII. század végén és a XIX. század első felében Erdélyben kevesen foglalkoztak — köznemesi osztályból talán senki — annyira rendszeresen könyvgyűjtéssel, mint ő. Ráadásul olyan céllal, hogy az így alapított könyvtár „valaha többekkel együtt valamely hazai intézetumé (legyen)“¹⁴, és hogy azt már életében mindazoknak rendelkezésére bocsássa, akik mindennapjait nem töltötték ki végzetesen a létfenntartás gondjai.¹⁵

Könyvtárát alsószentmihályfalvi udvarházában állította fel, és amint Kolozsváron tanuló fiához írott leveléből kitűnik, már 1826-ban hozzáfogott annak lajstromolásához. Úgy látszik, a lajstromolással lassan haladt; 1833 májusában e kérdésre újra visszatérően értesíti fiát: „gondoltam, hogy pünkösdre elkészül új thecám, s te ki fogsz Szentmihályfalvára jönni organizatiójára...“ Sőt, 1836 márciusában is folytak még a rendezési és lajstromolási munkálatok. Ekkor ugyanis így írt: „Egész reáadásal dolgozom könyvtáram lajstromán. Most a bővebbet készítem bizonyos rend nélkül, csupán 2., 4., 8., 12. és 16. rétfiekre s így a rételésre figyelmezve. Aztán ebből készítek egy tudományos rendű rövidebbet s másrt ordine alphabetico...“¹⁶

Elkészült-e a lajstrom? Nem tudjuk. Ma ismeretes könyvtárlajstromát Mikó Lőrinc, az unitárius kollégium tanára készítette, miután a

könyvtárat 1849-ben Gedő egykori iskolájának adományozta, illetve 1852 végén azt át is adta. Az ekkor elkészített „polc-lajstrom“ és betűsoros lajstrom nem tartalmazza az utólag gyűjtött és közvetlen halála előtt, 1855 elején átadott könyveket.¹⁷

Leveleiből kiszűrhetően, könyvtára rendjének kialakításában Gedő az erdélyi kollégiumok könyvtáraiban meghonosodott formátumrendszer (a könyvek nagysága szerinti beosztás) vette át. A Mikó Lőrinc készítette „polc-lajstrom“-ból kikövetkeztetően később sem törekedett tematikai jellegű rend kialakítására.

A *Gedő-könyvtár* a már jelzett „polc-lajstrom“ tanúsága szerint 5010 kötetben 3201 művet, 47 nem teljes sorozatú folyóiratot és újságot, 147 térképet, 75 „hadimappá“-t és 182 arcképet, mitológiai képet és rajzot tartalmazott. Az utólag átadott könyvekkel pedig — Gál Kelemen, az unitárius kollégium történetének kiváló ismerője után — végeredményben a könyvgyűjtemény 3874 műből, illetve 5306 kötetből áll.¹⁸

Kétségtelen, e könyvtárat nemcsak az unitáriusok kolozsvári tanintézetének adományozott, hanem a XVIII. század végén és a XIX. század első felében létrehozott, napjainkig fennmaradt legjelentősebb könyvgyűjtemények közt kell számon tartanunk.

A Gedő-könyvtár értékét csak részletesebb és alaposabb elemzés mutathatja ki teljes biztonsággal. Jelen írásunkban csak felszínebb szűrovizsgálatra szorítkozhatunk, hiszen a könnyebben hozzáférhető „polc-lajstrom“ és betűsoros mutatók szintjén megejthető teljesebb bemutatásra sincs lehetőség.

Könyvgyűjtésének területét megszabta egykori iskolájában beleoltott művelődési iránya, mely az ókori klasszikus irodalomtól a felvilágosodás nagyjainig igen széles skálán mozgott. Ez a terület azonban élete folyásával tágult a politikai, közéleti érvényesülésre készülő elpolgárosodott és a polgári fejlődést valló és vállaló köznemes, valamint haladó gazda és bányarészvényes gyakorlati foglalatosságai megkövetelte szellemi szükségletek kielégítésének megfelelően. Nemkülönben bibliofil szándékai révén.

Amint azt levelei is bizonyítják, előszeretettel gyűjtötte és olvasta a görög és római irodalom nagyjait, Homéroszt, Szophoklész, Euripidész, Xenophónt, Platont, Plutarchost, Sztrabónt stb., illetve Vergilius, Horatius, Ovidius költeményeit, Terentius és Plautus vígjátékait, Seneca tragédiáit, Cicero és az ifjú Plinius leveleit, valamint szónoklatait, Caesar, Cornelius Nepos, Titus Livius, Tacitus, Curtius Rufus és J. Flavius történeti írásait, a természetbúvár idős Plinius munkáit stb.¹⁹ Ritka, értékes kiadványnak tekintette Sztrabón 1539-ben Baselben kiadott *Geographica*-ját, Josephus Flavius ugyancsak Baselben 1540-ben megjelent *Antiquitatum Judaicarum*-át, Terentius 1567-ben Lipcsében kiadott *Comediae Sex*-ét, Cornelius Nepos 1722-ben Augsburgban nyomtatott *De vita excellentium Imperatorum*-át stb. Az ókori „klasszikus becsű“ olvasmányoknak nagy fontosságot tulajdonított az ifjúság jellembeli nevelésében, és ezért azokat megszerezte magyar fordításban is. Így a *Magyar Tudós Társaság* gondozásában 1834—1847-ben közzétett *Római classicusok*, illetve *Helén classicusok* magyar nyelvű sorozatát és más hasonló fordításokat.

Viszonylag kisebb számban található a reneszánsz-kora felvilágosodás termékeny gondolkodása, tudománya és szépirodalma könyvtermékei. Igaz, nem hiányzik Erasmus (*Adagiorum Chiliades* és *Colloquia*), Morus

(az *Utópia* 1518. évi kiadása), Machiavelli (a *Princeps* 1595. évi kiadása), Spinoza (a főművét, *Etica*-t is tartalmazó *Opera posthuma* első 1677. évi kiadása), Hobbes (*Opera*, I—II. Amsterdam 1668), a Leibnitz tanítvány Ch. Wolff (*Elementa Mathematicorum*), Locke (*A gyermek neveléséről*, Kolozsvár 1771), Shakespeare több műve, többek közt a Petőfi Sándor fordította *Coriolanus*, Cervantes (*Don Quijote*), Lope de Vega, J. Milton (*Az elveszett paradicsom*), Corneille (a *Cid*, Teleki Adám fordításában), Racine (*Iphigenia*), Molière, La Fontaine, Lesage (*Gil Blas de Santillane*), J. Swift stb. E felsorolás önmagától beszél.

Összehasonlíthatatlanul gazdagabban van képviselve a francia és német felvilágosodás, a klasszikus német irodalom, a romantika és a kibontakozó angol és francia realizmus. Mindenekelőtt, a francia forradalmat tárgyaló politikai irodalom és történettudomány.

Bizonyára Gedő könyvtárának első darabjai közt kell számon tartanunk Helvetius: *A természet igazi rendszere* című művét, melyet az unitárius kollégiumi tanulmányok idején kéziratban szerzett meg. De talán az aktualitása miatt Erdély-szerte igen népszerű Voltaire: *Henriás-át is* (Pozsony, 1789, Szilágyi Sándor fordításában). A francia felvilágosodás óriása több más művét német kiadásban szerezte meg. Rousseau írásait (*Emil*, *Vallomások*, *Az új Héloise* és *A társadalmi szerződés*) ugyancsak. Nem hiányoznak Condorcet (*Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humaine*), az antik görög művészet esztétikája felé forduló, felvilágosult német Winckelmann (*Geschichte der Kunst des Altertums*), a „német Voltaire“, Wieland, Mendelsóhn, a materialista szabad gondolkozású Lessing (*Laokoon*, *Emilia Galotti*, *Nathan der Weise* stb.), Herder, továbbá a „königsbergi óriás“, I. Kant és L. Feuerbach munkái. A kor szépirodalmát többek közt, Klopstock, a világirodalom géniuszaként becsülte Goethe, valamint Schiller és Heine fémjelzik Gedő gyűjtésében. Német kiadásban vette meg Byron munkáit, magyar fordításban Victor Hugo, Dickens, W. Scott, Thackeray, Balzac stb. műveit.

Ha a marosvásárhelyi Teleki Téka tekinthető ma „a francia felvilágosodás és forradalom egykorú emlékei leggazdagabb tárházának országunkban“²⁰, valóság az is, hogy Gedőnek sikerült megszereznie néhány olyan forradalmi művet is, amelyek birtokába Teleki Sámuel sem jutott. Így például, Leonard Meisters: *Kurze Geschichte des französischen Reichstages bis zur Bürgerbewaffnung nebst Neckers Vortage*, Zürich 1789; J. H. Campe: *Brief aus Paris zur Zeit der Revolution*, Braunschweig 1790; *Animadversiones in Revolutionem, novumque sic dictum Systema Democraticum in Gallia*; Viennae 1791; Robespierre und St. Just: *Ueber die politische Lage von Frankreich*, Leipzig 1794 című írásait; nem is beszélve Martinovics *Katéchisise*-ről.

A francia forradalmat és a polgári Franciaországot taglaló, illetve Napóleonnal foglalkozó történelmi munkákat Gedő kedvenc olvasmányai és szerzeményei között kell emlitenünk. Azokat előszeretettel ajánlotta olvasásra fiának is. Erthető, hogy egy szűrővizsgálat is több mint 40 ilyen írást hozott felszínre. Elsősorban Thomas Paine, Migne, Louis Blanc, Lamartine, Thiers stb. munkáit.

Az alapvetően társadalomtudományi érdeklődésű Gedő talán csak James Cook, Alexander Humbold, J. G. Forster és D. Humphry útleírásaival, Ch. W. Hufeland jénai professzor és K. Struwe orvostudományi tanulmányaival, Humphry Davy, Stephanes Henri és J. A. Chaptal agrártudományi műveivel, illetve több gyakorlati-műszaki és népszerűsítő

vegyipari, útépitészeti, mezőgazdasági stb. vonatkozású könyvvel lépte át ilyen jellegű bibliofilijának területét.

A Gedő-könyvtár jelentős hányadát a magyar könyvkiadás termékei teszik ki. Feljegyezték róla, hogy „nemzeti irodalmunk benne Bessenyeitől kezdve, sőt az azelőtti időből is csaknem teljes“.²¹ A „csaknem“ meghatározás viszonylagos értéke a Gedő halálától eltelt öt negyedszázad alatt változott, és ezért legalább egy száraz felsorolással érzékeltetnünk kell e „teljesség“ mértékét. Nos, Tinódi Lantos Sebestyén, Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Faludy Ferenc, Dugonics András, Gvadányi József, Bessenyei György, Barcsai Ábrahám, Péczely József, Báróczi Sándor, Baróti Szabó Dávid, Dayka Gábor, Kármán József, András Sámuel, Révai Miklós, Batsányi János, Szentjóni Szabó László, Versegly Ferenc, Szacsvai Sándor, Virág Benedek, Kazinczy Ferenc, Csokonai Mihály, Kisfaludy Károly, Döbrentei Gábor, Bölöni Farkas Sándor, Berzsényi Dániel, Kölcsei Ferenc, Arany János, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Fáy András, Jósika Miklós, Eötvös József, Jókai Mór és Kemény Zsigmond alkotásai töltik ki a „csaknem teljes“ fogalmát.

Gedő gyűjtése nem szűkölt a „magyar széplitteratúra“-ra. Megszerelte a „krónikások“, de főleg a hazai tudományos gondolkodás könyvtermékeit. Az előbbiekből Székely István: *Magyar króniká*-ja (1559), Bethlen János: *Rerum Transsilvanicorum libri quator* és *Historia rerum Transsilvanicorum* című írásai és Cserei Mihály *Jegyzetei*, valamint *Historiája* (ennek eredeti példányát Gedő a *Magyar Tudományos Akadémiának* adományozta) kerültek könyvtárának polcaira. Az utóbbiakból birtokába kerültek Apáczai Csere János 1803-as kiadású *Magyar Encyclopaediá*-ja, Pápai Páriz Ferenc szótára, Bod Péter írásai, köztük a *Magyar Athenas*, Décsy Sámuel: *Osmonographia*, Huszti András: *O és új Dácia* (Bécs 1791) című művei, Budai Esaiás munkái, Rumi Károly: *Monumenta Hungarica* (I—III. Pest 1815—1817) kiadványa, Kőváry Lászlótól többek közt *Erdélyország Statisztikája* (Kolozsvár 1847), a Kemény József—Nagyajtai Kovács István szerkesztette *Erdélyország Történeti Tára*, Teleki Józseftől a *Hunyadiak kora* (I—III., X—XII. kötet), Szalay László, Palugyai Imre történeti tanulmányai, Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom története 1848 és 1849-ben* (Pest 1850), Köteles Sámuel: *A philosophia encyclopediája* (Enyed 1829), valamint ugyanazon szerző *Antropologia* című könyve, Gyarmati Sámuel, Brassai Sámuel, Toldy Ferenc, Gregus Ákos tudományos alkotásai, Szokolyai István: *Büntető Jogtana* (Pest 1848), Konek Sándor, Szendrei Veres Dávid, Magda Pál, Fényes Elek és Lassu István elméleti és gyakorlati statisztikai munkái. Továbbá, Köleséri Sámuel: *Auraria Romano-Dáciá*-ja (Cibinii 1717). Benkő József művei, köztük a kéziratban maradt *Transsilvaniae Magni Principatus Specialis Descriptio*, I—II., Friedwaldszky János: *Minerologia Magni Principatus Transsilvaniae* (Claudiopoli 1767), Benkő Ferenc: *Magyar minerologia* (Kolozsvár 1786), Földi János: *Természeti historia a Linné systemája szerint* (Pozsony 1801), Mátyus István: *Diaetetica* (Kolozsvár 1836), Pataki Sámuel: *Descriptio Aquarum mineralium Transilvaniae*, Nyulas Ferenc: *Az erdélyi orvoslásoknak bontásáról és A Radna vidéki vasas borvizeknek bontásáról*, Ercei József: *Torda vármegye flórája*, Fekete István: *Az almási nagy barlang* (Kolozsvár, 1836), Berde Áron: *Légtüneménytan* (Kolozsvár, 1847), Szabó József: *Jegyzetek az ásvány és vegyipar köréből* (Pest 1853) című munkák, nemkülönbön Gorove István, Méhes Sámuel és Andrásy Manó útleírásai.

Az alig kibontakozó agrártudományos gondolkodás termékei is jelen vannak a Gedő gyűjteményében tudományosabb vagy csak empirikus ismereteket összegező művekben. A több tucatnyi ilyen tárgyú kiadványból könyvespolcaira kerültek az erdélyi származású Pethe Ferenc munkái és fordításai és a neves mezőgazdász, Milota Ferenc: *Gazdasági katekizise* (Kolozsvár 1832) is.

A politikai gyakorlat területén kiemelkedő szerepet játszó Széchenyi István (*Hitel, Világ, Stádium*), Wesselényi Miklós (*Balítéletekről, Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében stb.*), Kossuth Lajos (*Felelet gróf Széchenyi Istvánnak*) írásai, valamint Táncsics (Stancsics) Mihály (*Kritikai értekezések, Kolozsvár 1835; Rényképek I—III. Kolozsvár 1835; Pazardi, Kolozsvár 1836; Népkönyv vagy polgári katechizmus a nép számára, Lippse 1846; Hunnia függetlensége, Kolozsvár 1847*) írásainak jutott birtokába.

A teológia területén főleg az unitárius „ritkaságok“ keltették fel figyelmét. Ennek ellenére Szilveszter (Sylvester) *Új testamentuma*, Ujsziget 1541, valamint az 1590. évi „*editio visolyana*“ Biblia stb. nyelvtörténeti érdekességként is számon tartott.

Megőrizte a Gedő-könyvtár a *Kisfaludy Társaság*, valamint a *Magyar Tudós Társaság* évkönyveit és más kiadványait, német és magyar kézikönyveket, szépirodalmi és tudományos folyóiratokat, napilapokat, bányászati almanachokat, naptárakat.

*
* * *

Több ezer kötetnyi gyűjteményből színfoltokként mutattunk be egyetnást, azzal a céllal, hogy egy elpolgárosodott köznemes bibliofil arculatát megvilágítsuk, hogy fénykévében lássuk, mit ölel fel Gedő József szellemi érdeklődése, és hogy egy régi nemes hagyományhoz ragaszkodva mit adományozott egykori alma materjének; nemzedékek olvasmányaként pedig mi vált fáradozásainak gyümölcséből az erdélyi társadalom közkincsévé. Gedő József gazdag hagyatékát a Román Akadémia Kolozsvári Könyvtára őrzi.

JEGYZETEK

¹ Kőváry László: *Szellemünk képviselője a Milleneum századában. XII. A homoródszentmártoni Gedők = Keresztény Magvető 34/1899. 20—22.* — a Román Akadémia Kolozsvári Könyvtára, MsU. 938 (A következőkben: RAKvi Kvt).

² Lásd Buzogány Áron: *Homoródszentmártoni Gedő József életrajza.* = *Keresztény Magvető. 6/1871. 81—92.*

³ Uo.

⁴ RAKvi Kvt. MsU — 336; MeU — 1176; MsU — 1655

⁵ Uo. MsU — 336.

⁶ Lásd: Buzogány Á.: i.m.

⁷ Lásd: RAKvi Kvt. MsU — 938/A. 9, 63—64.

⁸ Kozma Ferenc: Döbrentei Gábor levelezése = *Figyelő 2/1977. 41.*

⁹ RAKvi Kvt. MsU — 1279. 4—6.

¹⁰ Kozma Ferenc: Kozma Gergely 1774—1848 (*Életrajz, irodalmi történeti ada-*

lékokkal) = Keresztény Magvető, 9/1876. 39—43 — Jakab Elek: *Böloni Farkas Sándor és kora.* = Keresztény Magvető. 5/1870. 271.

¹¹ RAKvi Kvt — MsU — 938/A. 9.

¹² Kőváry: i.m. 20—22.

¹³ RAKvi Kvt — MsU — 938/A.I.

¹⁴ Kozma: i.m., 43.

¹⁵ RAKvi Kvt. MsU. — 938/A.3.

¹⁶ Uo. 1, 63—64., 125.

¹⁷ V.ö. RAKvt Kvt — MsU — 1177; 1692/II; 2464. Ez utóbbi adatokért szíves köszönet Lakó Elemérnek.

¹⁸ RAKvi Kvt — MsU — 1692/II. — Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története (1568—1900)*. II. Kolozsvár 1935. 191—192.

¹⁹ A Gedő-könyvtár bemutatását a RAKvi Kvt MsU — 1692/II alapján kíséreljük meg. Egyes példányait összevetettük az RAKvi Kvt-ban őrzött könyvekkel. A Gedő-könyvtár kéziratairól legutóbb Lakó Elemér írt: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium Könyvtárának kéziratái a kolozsvári akadémiai könyvtárban* = *Művelődéstörténeti tanulmányok*. Bukarest, 1980. 201—231.

²⁰ Jakó Zsigmond: *Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest 1976. 296.

²¹ Buzogány Á. i.m., 90.

Dr. GAAL GYÖRGY

ORBÁN BALÁZS HALÁLA ÉS TEMETÉSE

A híres emberek műveikben, tetteikben élnek tovább, életrajzuk csak annyiban jelentős, ha hozzásegít az alkotások jobb megértéséhez. A 19—20. századi írók, művészek életrajzában aránylag kevés a talány, hiszen a születéstől a halálig mindent bizonyítványokkal, anyakönyvekkel, diplomákkal, évkönyvekkel vagy éppen újságcikkekkel lehet igazolni. Kevés olyan kalandos életű, sok országot megjárt, a történelmi változásoktól befolyásolt sorsú nagy egyéniséget tartunk számon, akinek az életrajza is kalandregénnyel ér fel, önálló alkotásnak tekinthető. Orbán Balázs ez utóbbiak közé tartozik, nem csoda, hogy regényhőssé vált. Számunkra életrajzát még egy külön momentum is érdekessé teszi: Bartók Bélával ők azok a híres unitáriusok, akik nem szülők akaratából, hanem felnőttként, tudatos elhatározásból lettek egyisten-hívókké. Orbán Balázs áttérése 1865-ben történt, közvetlen kiváltó oka Fogarasi Mihály erdélyi katolikus püspök Bécsét kiszolgáló gesztusa volt, de az eredők között unitárius ősökre, személyes meggyőződésre, a szabadelvűség tiszteletére bukkanunk, mint azt Márkos Jenő is kimutatta 1979-ben.¹

Orbán Balázs az életéből hátralevő negyedszázadban nem egy alkalommal ráirányította a figyelmet egyházára, sőt Ferencz József, az áttérőt bevevő lelkész későbbi visszaemlékezése szerint „vallásos missziót gyakorolt vallása körül. Többen általa ismerkedtek meg az unitárius vallással s léptek át az egyházba”². Az utolsó misszió temetése volt. Beszá-